

КРИМИНОЛОГИЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

**БАЙГАЛИЙН УРГАМЛЫГ ХУУЛЬ БУСААР ТҮҮЖ БЭЛТГЭХ ГЭМТ ХЭРЭГ,
ЗӨРЧЛИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТҮҮНТЭЙ ТЭМЦЭХ ЭРХ ЗҮЙН
ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ НЬ
/ХУШ МОДНЫ САМАР ТҮҮЖ БЭЛТГЭХ ЖИШЭЭН ДЭЭР/**

*Я.Билэгдэмбэрэл
ЦЕГ-ын Экологийн цагдаагийн албаны
Эрүүгийн цагдаагийн хэлтсийн нэгдүгээр
тасгийн дарга, цагдаагийн хошууч,
докторант*

Товч агуулга: Байгалийн ургамал болох хуш модны самрыг хууль бусаар түүж бэлтгэх гэмт хэрэг, зөрчлийн өнөөгийн нөхцөл байдал, эдийн засагт үзүүлж байгаа үр ашгийг тооцох, эрх зүйн орчныг судалж, боловсронгуй болгох талаар санал-зөвлөмж боловсруулж, экосистемийн тэнцвэрт байдалд үзүүлэх нөлөөллийг тодорхойлсон болно.

Түлхүүр үг: Байгалийн ургамал, хуш модны самар, гэмт хэрэг, зөрчил, нөхцөл байдал, эрх зүйн орчин, эдийн засагт үзүүлж байгаа үр ашиг, экосистемийн тэнцвэрт байдалд үзүүлэх нөлөөлөл.

Удиртгал

Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг, тэр дундаа байгалийн ургамлыг хууль бусаар түүж бэлтгэх гэмт хэргийн ойлголт, нийгмийн хор аюул, бүрэлдэхүүний шинж талаас нь манай хуульч эрдэмтдээс академич С.Нарангэрэл¹, доктор (Sc.D), профессор С.Жанцан², Т.Сэнгэдорж³, Ж.Болбаатар⁴, доктор (Ph.D), профессор Н.Баатаржав⁵, Х.Доржпалам⁶, доктор (Ph.D), дэд профессор С.Гантулга, Б.Энхболд⁷, ургамлын зүй тогтол талаас нь судлаач Б.Удвал, Д.Хоролгарав⁸, Г.Ганзориг, М.Хишигжаргал нар өөрсдийн бүтээлд дурдсан байна.

Харин хуш модны самрыг хууль бусаар түүж бэлтгэх гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдал, эрх зүйн орчин, Монгол Улсын эдийн засагт үзүүлж байгаа үр ашгийг тооцсон нэг сэдэвт бүтээл хараахан байхгүй байна.

Эрх зүйн орчныг судалсан байдал

Монголчууд байгаль орчноо хайрлан хамгаалах арга ухааныг нүүдэлчин ахуй амьдралынхаа туршлагаас буй болгож, түүнийгээ олон зууны турш хүрээлэн байгаа байгаль орчныхоо экологийн тэнцвэрт байдлыг хангах иш үндэс, хууль дүрэм болгон даган мөрдөж хойч үедээ өвлүүлэн ирсэн бөгөөд энэ нь байгаль орчныг хамгаалах сэтгэлгээг хувь хүнд төлөвшүүлэх хүмүүжлийн өвөрмөц арга болж монголын хүн амын ихэнх хэсгийн дотор эдүгээг хүртэл хөгжиж ирсэн түүхэн уламжлалтай.

¹ Нарангэрэл С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. Тусгай анги. УБ.1998

² Жанцан С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (схемчилсэн тайлбар, зүйлчлэлийн асуудал) УБ.2004. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (тусгай анги) УБ.2003

³ Сэнгэдорж Т. Байгаль орчныг хамгаалах эрх зүйн асуудал уламжлал шинэчлэл. Докторын зэрэг горилсон бүтээл.УБ.1994

⁴ Болдбаатар Ж. Эрүүгийн эрх зүй. (ерөнхий ба тусгай анги) УБ.2016, Эрүүгийн эрх зүй.

⁵ Баатаржав Н. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги. УБ.2012

⁶ Доржпалам Х. Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги. УБ., 2020

⁷ Гантулга С, Энхболд Б. Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги (сурах бичиг).УБ.2018,

⁸ Удвал Б., Хоролгарав Д. Горхи-Тэрэлжийн байгалийн цогцолборт газрын ойн дагалт баялаг ашиглалт.УБ.2015. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг дахь ойн дагалт баялгийн ашиглалтын талаар хийсэн.эрдэм шинжилгээний өгүүлэл

Энэ утгаараа байгалийн ургамал болох хуш мод, самрыг хайрлан хамгаалах, зүй зохистой хэрэглээг дэмжиж эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгосон байдаг. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт “Монгол Улсад газар, түүний хэвлэл, ой, ус, амьтан, ургамал болон байгалийн бусад баялаг гагцхүү ард түмний мэдэл, төрийн хамгаалалтад байна.” гэж заасан нь бүх нийтэд экологийн боловсрол, хүмүүжил олгох төрийн бодлогын үндэс суурь нь болсон байдаг.

Байгальд сибирийн болон Солонгос гэсэн хоёр зүйл хуш мод байдаг нь зөвхөн Оросын Холбооны Улс, Монгол Улсын газар нутагт байршин ургадаг экологийн болон эдийн засгийн чухал ач холбогдолтой шилмүүст мод юм. Хуш мод нь ойн үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг болж ус, хөрсийг хамгаалахын зэрэгцээ ойн олон төрөл, зүйлийн амьтан, шувууны амьдрах орчин, хүнс, тэжээлийн бааз, нөөц нь болдог бөгөөд хушны самар буюу үр нь цаашид ойн нөхөн ургах, нас залуу байхад өндөр ач холбогдолтой ажээ.⁹

Манай орон нь сибирь хуш мод нөөцийн хэмжээгээрээ хэдийгээр энгийн нарснаас илүү боловч дэлхийд байх нөөц нь бага гэдэг утгаараа Монгол орны ховор ургамлын төрөл, зүйлд хамаардаг, нас гүйцсэн нь 30-40 метр өндөр, 400 хүртэл жил насалдаг, 25-45 насандаа үр өгч эхэлдэг, үрийн жил нь 5-7 жил тутамд давтагддаг бөгөөд самрын дундаас дээших ургацын хугацаа нь 2-4 жил байдаг.

Манай оронд дэлхийн хуш модны нөөцийн 1.8 хувь буюу 612.925 га талбай бүхий хушин ой Архангай, Баян-Өлгий, Булган, Төв, Завхан, Хэнтий, Увс, Сэлэнгэ, Өвөрхангай, Хөвсгөл аймаг, Улаанбаатар хотын ногоон бүсэд тархан ургаж байгаагаас 488.58 га талбай нь улсын тусгай хамгаалалтай газар нутагт хамаарч байна.¹⁰

Ургамлыг түүний нөөц, нөхөн сэргэх чадварыг нь харгалзан нэн ховор, ховор, элбэг тархацтай гэж ангилдаг. Засгийн газрын 1995 оны 153 дугаар тогтоолоор ховор ургамлын жагсаалтыг баталж 274 дугаарт Сибирийн хуш модыг ховор ургамалд оруулсан байдаг. Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2004 оны 165-р тогтоол, 2015 оны 410 дүгээр тогтоолоор түүний үр буюу самрыг 355 дугаарт нэмэлтээр ховор ургамлын жагсаалтад оруулсан байдаг.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зохих зөвшөөрөлгүйгээр, хуульд зааснаас өөр зорилгоор нэн ховор, ховор ургамал /хуш модны самар/, тэдгээрийн үр, эрхтнийг түүсэн, бэлтгэсэн, худалдсан, худалдан авсан, хадгалсан, тээвэрлэсэн, боловсруулсан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж заасан байна.

Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь байгаль орчин, байгаль хамгаалах журам, ургамал хамгаалах, зохистой ашиглах журамд гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр халдсан, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нийгэмд аюултай үйлдэл юм.¹¹ Гэмт хэргийн объект нь байгаль орчин, байгаль хамгаалах журам, ургамал хамгаалах, зохистой ашиглах журам бөгөөд халдлагын зүйл нь нэн ховор, ховор ургамал, тэдгээрийн үр эрхтэн байна¹² гэж үзжээ. Дээрх эрх зүйн зохицуулалтаас харахад самрыг хууль бусаар түүж бэлтгэх, худалдан борлуулах нь гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл болж байна.

Сэлэнгэ, Төв, Хэнтий аймгийн нутаг дэвсгэрт 2020, 2021 онд самар түүж бэлтгэхээр ууланд давхардсан тоогоор 13.000 орчим иргэд гарч Экологийн цагдаагийн албанаас мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран нийслэлийн 2 дүүрэг, 3 аймгийн 5 сумын нутаг дэвсгэрт 9 удаагийн хяналт шалгалт зохион явуулж 2659 иргэний үйлдлийг таслан зогсоож, 524 тээврийн хэрэгслийг шалгаж, бүртгэл

⁹ “Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт” эрдэм шинжилгээний хурал. Б.Ууганболд “Хуш модны самар түүж бэлтгэхтэй холбоотой харилцааг зохицуулсан эрх зүйн зохицуулалтын асуудал” илтгэл. УБ.2022.

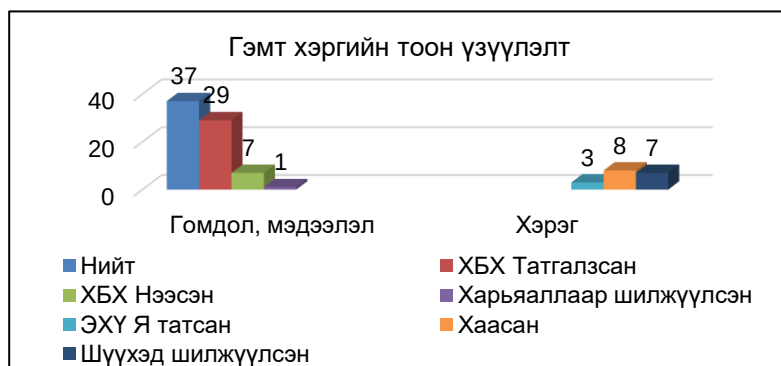
¹⁰ Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны харьяа “Ойн судалгаа хөгжлийн төв” төрийн өмчит үйлдвэрийн газраас гаргасан тоон үзүүлэлт.

¹¹ Гантулга С, Энхболд Б. Эрүүгийн эрх зүй. Тусгай анги” сурах бичиг. УБ.,2020. 390 дэх тал

¹² Мөн тал

судалгаанд хамруулан, 216 отгийг буулгаж, 11 морьтой 1133 иргэнийг 101.6 тонн самрын хамт тусгай хамгаалалттай газар нутгаас гарган, гэмт хэргийн шинжтэй 12 үйлдлийг илрүүлсэн. 2020, 2021 онд Сэлэнгэ, Төв, Хэнтий аймгийн нутаг дэвсгэрийн ууланд самар түүж байгаад 7 хүн гэмтэж, 21 хүн нас барсан тоон үзүүлэлт гаргасан байдаг.¹³

Экологийн цагдаагийн албаас авсан гэмт хэргийн тоон мэдээллээр 2020, 2021

онд хууль бусаар самар түүж бэлтгэх гэмт хэргийн шинжтэй нийт 37 гомдол, мэдээллийг хүлээн авч шалгаснаас 29 буюу 78,3 хувийг нь хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзаж, 7 буюу 18,9 хувийг нь хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээж, 1 буюу

2,7 хувийг нь харьяаллын дагуу шилжүүлж шийдвэрлэн, 13 хэрэгт мөрдөн шалгах ажилллагаа явуулснаас 3 буюу 23 хувийг нь эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татаж, 8 буюу 61.5 хувийг нь хааж, 7 буюу 53,8 хувийг нь шүүхэд шилжүүлэн тус тус шийдвэрлэсэн байна.

Хууль бусаар самар түүж бэлтгэсэн иргэнд Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 24.8 дугаар зүйлд заасны дагуу Багануур дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2016 оны 8/5 дугаар тогтоолоор торгуулийн ял, Баянзүрх дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022 оны 02 дугаар сарын 08-ны өдрийн 2022/ШЦТ/164 дугаар шийтгэх тогтоолоор хорих ял тус тус оногдуулсан.

Эрх зүйн орчныг судалж, тоон үзүүлэлтээс харахад хууль бусаар самар түүж бэлтгэсэн иргэний үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож шалгалтын ажиллагаа явуулан шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэж байгаа бөгөөд гэмт хэргийн шалтгаан нь Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны А/166 дугаар тушаалаар батлагдсан “Ойн дагалт баялгийг хамгаалах, зохистой ашиглах журам”-ын хэрэгжилт хангалтгүй байгаатай холбоотой гэж үзэж байна.

Ойн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.12 хэсэгт зааснаар “ойн дагалт баялаг” гэж ойн сангийн газарт ургадаг жимс, жимсгэнэ, мөөг, самар, эмийн болон хүнс, тэжээл, техникийн ургамал, модны холтос, үйс, хусны шүүс, давирхай, ойн хөвд, хөвхөн зэрэг ойгоос авч ашиглаж байгаа аливаа баялгийн нөөцийг хэлнэ гэж хуульчилсан.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.8 дугаар зүйлд зааснаас гадна Зөрчлийн тухай хуулийн 7.7 дугаар зүйл “Байгалийн ургамлын тухай хууль зөрчих”-ийн 1 дэх хэсэгт заасан “Зохих зөвшөөрөлгүйгээр, эсхүл зөвшөөрөлд заасан хугацаа, хэмжээ, ургамал түүж бэлтгэх журам зөрчиж”, 7.9 дугаар зүйл “Ойн тухай хууль зөрчих”-ийн 1 дэх хэсэгт заасан “Зөвшөөрөлгүйгээр ойн дагалт баялаг бэлтгэсэн” бол гэсэн заалтуудтай давхцаж байдаг.

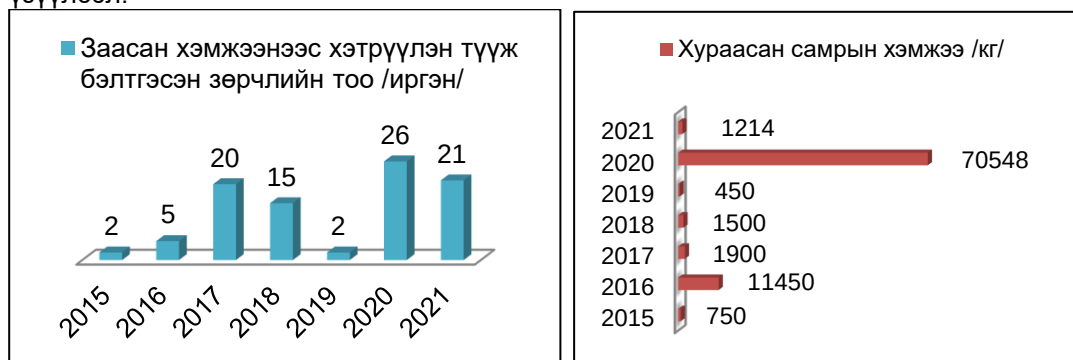
Зөрчлийн тухай хуульд “Хууль, захиргааны хэм хэмжээний актыг зөрчсөн, энэ хуульд шийтгэл оногдуулахаар заасан үйлдэл, эс үйлдэхүйг зөрчил гэнэ” хэмээн тодорхойлсон.

“Байгалийн ургамлын тухай хууль зөрчих” зөрчил нь зохих зөвшөөрөлгүйгээр, эсхүл зөвшөөрөлд заасан хугацаа, хэмжээ, ургамал түүж бэлтгэх журам зөрчиж, байгалийн ховор ургамлыг ахуйн хэрэгцээнд, элбэг ургамлыг үйлдвэрлэлийн түүхий эд болгон ашиглах, орлого олох зорилгоор түүсэн, бэлтгэсэн, худалдсан; Байгаль орчны тэнцвэрт байдлыг хангах ач холбогдолтой нутаг дэвсгэр, бэлчээр, хадлангийн

¹³ Экологийн цагдаагийн албаны үйл ажиллагааны тайлан, 2020, 2021 оны сэтгүүл

газар, мал тэжээх зориулалтаар ашиглахыг хориглосон газар үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ургамал түүж бэлтгэсэн, эсхүл мал бэлчээсэн; Ургамлыг түүж бэлтгэх журам зөрчсөн, эсхүл ахуйн зориулалтаар ашиглахаар түүж бэлтгэсэн ургамлыг үйлдвэрлэлийн түүхий эд болгон ашигласан зэрэг шинжтэй байдаг.¹⁴

Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газраас сүүлийн 4 жилийн хугацаанд самар түүж бэлтгэхтэй холбоотой зөрчилд арга хэмжээ тооцсон байдлыг графикаар үзүүлбэл:

Самар түүж бэлтгэсэн зөрчлийн үйлдлийг мэдээллийн хүснэгтээр харуулбал:

№	Хушны самартай холбоотой зөрчлүүд	Он							Бүгд
		2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1.	Хушны самрыг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар хууль бусаар тээвэрлэсэн зөрчлийн мэдээ	-	2	5	-	2	4	1	5
2.	Хууль бусаар тээвэрлэсэн хушны самрын хэмжээ /тонн/	-	110,0	2,5	-	1,0	1,9	1,0	16,4
3.	Торгуулийн хэмжээ /мян.төг/	-		3500,0	-	1000,0	4890,0	300,0	690,0

Дээр дурдсан хуулийн заалтууд, тоон үзүүлэлтээс үзэхэд дараах схемийг гаргаж болох юм.

Дүгнэлт: Монгол Улсын Засгийн газрын 1995 оны 153 дугаар тогтоолоор самрыг ховор ургамалд, Ойн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.12-т зааснаар “Ойн дагалт баялаг”-т давхардуулан оруулсан нь аль

¹⁴ Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар. Байгаль, орчин, геологи, уул уурхайн хяналтад хүний эрх, хууль дээдлэх зарчмыг хангах нь сургалтын гарын авлага.УБ., 2019он, 111 дахь тал

хуулийн заалтыг баримтлан шийдвэрлэх эсэх, гэмт хэрэг үү? Зөрчил үү? гэдгийг ялган зүйлчлэх боломжгүй байна.

Гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэн гарч байгаа шалтгааныг судлаачийн зүгээс дүгнэхэд самар түүж бэлтгэхээр гэрээ байгуулсан аж ахуйн нэгжүүдэд “Ойн дагалт баялгийг хамгаалах, зохистой ашиглах журам”-д заасны дагуу бэлтгэх талбайг зааж өгдөггүй, хяналт сул, тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгжүүд нь самар түүж бэлтгэх гэрээг сумын Засаг даргатай байгуулж өөрсдийн ажилчдаар бэлтгүүлэх ёстой боловч гэрээний нөхцөлийн дагуу газар дээр нь очиж түүж бэлтгэхгүйгээр бусдаас өндөр үнээр худалдан авч, хяналт шалгалт ирсэн үед самар түүж бэлтгэх гэрээг үзүүлж хууль ёсны мэт харагдуулж байна гэж дүгнэж байна.

Байгалийн ургамал болох самрыг хууль бусаар түүж бэлтгэх, боловсруулахад эдийн засагт үзүүлж байгаа үр ашгийг тооцоолол, сөрөг нөлөөлөл

Ойн тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.7 дахь хэсэгт “боловсруулаагүй ойн дагалт баялгийг экспортлох”-ыг, Байгалийн ургамлын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.4 дэх хэсэгт “нэн ховор, ховор ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийг судалгаа, шинжилгээнээс бусад зориулалтаар, эсхүл эцсийн бүтээгдэхүүн болгосноос бусад тохиолдолд гадаадад гаргахыг хориглоно”¹⁵ гэж тус тус заасан нь самрыг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар бэлтгэж гадаад улсад экспортлох боломжгүй байна.

Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны А/166 дугаар тушаалаар баталсан “Ойн дагалт баялгийг хамгаалах, зохистой ашиглах журам”-д хуш модны самрын тухайн жилийн ургацын байдлыг ойн анги судалж тогтоон “Ойн судалгаа хөгжлийн төв” улсын төсөвт үйлдвэрийн газарт ургацын байдлын мэдээ, дүгнэлтийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага /Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам/-д ирүүлснийг үндэслэн тухайн жилд самрыг ахуйн болон үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашиглах шийдвэрийг тухайн оны 09 дүгээр сарын 1-ний дотор бүсчлэн гаргадаг.

Монгол Улсын ойн сан бүхий 8 аймгийн 25 сумаас 2020 онд 25,233 тонн самар үйлдвэрийн зориулалтаар бэлтгэх боломжтой гэж Ойн судалгаа хөгжлийн төв УТҮГ-аас нөөц тогтоосон.¹⁶ Үүний дагуу Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны сайдын 2020 оны 08 дугаар сарын 27-ны өдрийн “Ойгоос хуш модны самар бэлтгэж ашиглахыг бүсчлэн тогтоох тухай” А/577 дугаар тушаалаар Архангай, Булган, Завхан, Өвөрхангай, Сэлэнгэ, Төв, Хөвсгөл, Хэнтий зэрэг 8 аймгийн 25 суманд хуш модны самрыг үйлдвэрлэлийн болон ахуйн зориулалтаар бэлтгэх зөвшөөрлийг олгож, ойн дагалт баялаг бэлтгэх тусгай зөвшөөрөлтэй 67 аж ахуйн нэгжээс сумдын Засаг даргатай 32 нэр бүхий аж ахуйн нэгж үйлдвэрлэлийн зориулалтаар самар түүж бэлтгэх гэрээ байгуулж 20,186,400,000 /хорин тэрбум нэг зуун наян зургаан сая дөрвөн зуун мянга/-н төгрөгийн байгалийн дагалт баялаг ашигласны татварын¹⁷ орлого орон нутагт орсон.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2021 оны 08 дугаар сарын 31-ний өдрийн А/255 дугаар “Ойгоос хуш модны самар бэлтгэж ашиглахыг бүсчлэн тогтоох тухай” тушаалаар Өвөрхангай, Сэлэнгэ, Төв, Хэнтий гэсэн 4 аймгийн 12 сумдын нутгаас хуш модны самрыг үйлдвэрлэлийн болон ахуйн зориулалтаар бэлтгэх зөвшөөрлийг олгосон байна. Дээрх сумдад нийт 6000 тонн самрын нөөц байгааг сумын ойн анги тогтоож, сумын Засаг даргатай 21 аж ахуйн нэгж үйлдвэрлэлийн зориулалтаар самар түүж бэлтгэх гэрээ байгуулсан байна.

Монгол Улсын Шинжлэх ухааны академийн Биологийн хүрээлэнгээс 2016 онд үйлдвэрлэлийн зориулалтаар түүж бэлтгэсэн Хуш модны 1 килограмм самраас 700 грамм эдээ буюу чөмөг гарна гэж дүгнэлт гаргасныг үндэслэн Байгаль орчин аялал, жуулчлалын яамнаас аж ахуйн нэгжүүдэд нийт бэлтгэсэн самрын 70 хувьтай тэмцэх хэмжээний эдээ экспортлох зөвшөөрөл өгч байгаа бөгөөд 2020 онд нийт 17,663.17

¹⁵ Байгалийн ургамлын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.4 дэх хэсэгт

¹⁶ Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас гаргасан мэдээлэл

¹⁷ Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2012 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдрийн “Ойн дагалт баялгийн нөөц ашигласны төлбөрийн хэмжээ тогтоох тухай” А/125 дугаар тушаал.

тонн самрын эдээ экспортод гаргаж улсын төсөвт 52,989,510,000 /тавин хоёр тэрбум есөн зуун наян есөн сая таван зуун арван мянга/ төгрөгийн тэмдэгтийн хураамжийн татварын орлого орсон тооцоололтой байна.

Самар бэлтгэж экспортод гаргаж байгаа аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагааг шалгах явцад ашиглаж туршилт хийж 1 килограмм самрыг яснаас нь салгаж эдээг өндөр температураар шарж чийгийг гаргаж хатаахад 400 грамм орчим эдээ гарч байгаа нөхцөл байдал тогтоогдсон бөгөөд 2020 онд бэлтгэсэн самраас 10,093.24 тонн орчим эдээ экспортод гаргах боломжтой байна.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас зөвшөөрөл олгогдох 17,663.17 тонн самрын эдээг экспортлохын тулд аж ахуйн нэгжүүд нийт 44,157 тонн самар бэлтгэж, 18,925 тонн самрыг зохих зөвшөөрөлгүй, хууль бусаар бэлтгэсэн байж болзошгүй нөхцөл байдал тогтоогдсон.

Самрыг байгальд үлдээхгүй их хэмжээгээр илүү бэлтгэх нь зэрлэг амьтны идэж тэжээлгүй болох нөхцөл байдалд хүрч байна. Амьтад идэж тэжээлгүй болсны улмаас 2019 онд Сэлэнгэ, Төв аймаг, Хэнтий зэрэг аймгийн нутагт ойролцоогоор 70 орчим *баавгай уулнаас бууж ирсэн*¹⁸ тоо баримт байдаг.

Дүгнэлт: 2021 онд иргэд, аж ахуйн нэгжүүд 150,000,000,000 /нэг зуун тавин тэрбум/ орчим төгрөгийн ашиг хууль бусаар олж, улсын төсөвт орох 15,140,000,000 /арван таван тэрбум нэг зуун дөчин сая/ орчим төгрөгийн татварын орлого орохгүй, нийт 161,140,000,000 /нэг зуун жаран нэгэн тэрбум нэг зуун дөчин сая/ гаруй төгрөгийн далд эдийн засгийн эргэлт бий болсон байж болзошгүй гэж дүгнэж байна.

Нэгдсэн дүгнэлт

Дээрх судалгааны ажлаас дүгнэхэд Байгалийн ургамлын тухай хууль, Ойн тухай хууль, Монгол Улсын Засгийн газрын 153 дугаар тогтоол зэрэг эрх зүйн актуудад хуш модны самрыг нэр томъёоны хувьд давхардуулан тайлбарласан байгаа нь хууль бусаар түүж бэлтгэсэн үйлдэлд хүлээлгэх хариуцлага нь тодорхойгүй байдлыг бий болгож байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоолоор самрыг ховор ургамалд тооцож бэлтгүүлснээр Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуульд зааснаар 1 килограмм самар тутамд 14835-19780 төгрөгийн төлбөр төлөгдөж их ургацын жилүүдэд орон нутгийн төсөвт төвлөрөх орлого 18-24 дахин нэмэгдэх боломжтой. Энэхүү эрх зүйн зохицуулалт нь хэрэгжиж 2020 онд бэлтгэсэн 1 килограмм самар тутамд 14835 төгрөгийн байгалийн нөөц ашигласны төлбөр авсан бол 374.331.555.000 төгрөгийн орлого ойн сан бүхий орон нутгийн дансанд төвлөрч зарцуулагдах боломжтой байжээ. Мөн газар дээр нь очиж ажиллаагүй эрх бүхий байгууллагаас өгсөн мэдээллийг үндэслэн самрын нөөцгүй болсон газарт сумын Засаг дарга нь аж ахуйн нэгжтэй бэлтгэх талбайг зааж өгөхгүйгээр гэрээ байгуулж, иргэдийн түүж бэлтгэсэн самрыг худалдан авч байгаа нь иргэд самар түүх зорилгоор ууланд гарч нөхцөл байдлыг хүндрүүлэх, амь нас, эрүүл мэндээрээ хохирох шалтгаан болж байна гэж дүгнэж байна.

Санал

- Ойн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.12 дахь хэсэгт "ойн дагалт баялаг" хэмээн тодорхойлсон заалтаас самар гэсэн нэр томъёог хасаж, Сибирь хуш мод, үр, идээг ховор ургамлын жагсаалтад оруулсан эрх зүйн актыг нэг мөр дагаж мөрдөх нөхцөлийг бүрдүүлснээр, дүгнэлтэд дурдагдсан ач холбогдлуудаас гадна хуш модны үрийн нөөц бий болно.
- Байгальд ээлтэй технологиор хуш модны самрыг түүж бэлтгэх стандарт, журам боловсруулж дагаж мөрдүүлснээр ойн эрүүл ургалтад учрах сөрөг нөлөөллийг бууруулна.
- Тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгжтэй гэрээ байгуулж, "Ойн дагалт баялгийг хамгаалах, зохистой ашиглах журам"-д заасны дагуу тусгаарлалт хийж өгсөн

¹⁸ Niisleltimes.mn сайд 2019.10.07-ны өдрийн мэдээлэл

талбайгаас бэлтгүүлэн, иргэдээс худалдан авах үйл ажиллагааг зогсоосноос гэмт хэргийн гаралт буурах болно.

- Сибир хуш модны 1 килограмм самарнаас гарах идээний хэмжээг зөв тодорхойлж, түүнийг зөвшөөрөгдсөн хэмжээнд түүж бэлтгэж, гадаад улсад экспортлох нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэнгээс гарсан дүгнэлтийг эрх зүйн хэлбэрт оруулан дагаж мөрдүүлэх.

Ном зүй

Хууль тогтоомж

- Монгол Улсын Үндсэн хууль
- Эрүүгийн хууль
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
- Зөрчлийн тухай хууль
- Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль
- Байгалийн ургамлын тухай хууль
- Ойн тухай хууль
- Ойн дагалт баялагийг зохистой ашиглах журам
- Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2012 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдрийн "Ойн дагалт баялгийн нөөц ашигласны төлбөрийн хэмжээ тогтоох тухай" А/125 дугаар тушаал

Ном, сурах бичиг, гарын авлага, нэг сэдэвт бүтээл

- Нарангэрэл С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. Тусгай анги. УБ.1998
- Жанцан С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (схемчилсэн тайлбар, зүйлчлэлийн асуудал) УБ.2004. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (тусгай анги) УБ.2003
- Болдбаатар Ж. Эрүүгийн эрх зүй. (ерөнхий ба тусгай анги) УБ.2016, Эрүүгийн эрх зүй.
- Баатаржав Н. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги. УБ.2012
- Гантулга С, Энхболд Б. Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги /сурах бичиг/. УБ., 2020
- Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар. Байгаль, орчин, геологи, уул уурхайн хяналтад хүний эрх, хууль дээдлэх зарчмыг хангах нь сургалтын гарын авлага.УБ., 2019

Илтгэл, өгүүлэл, сэтгүүл, тайлан

- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас гаргасан "Байгаль орчны мэдээлэл" сэтгүүл
- "Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт" эрдэм шинжилгээний хурал. Б.Ууганболд "Хуш модны самар түүж бэлтгэхтэй холбоотой харилцааг зохицуулсан эрх зүйн зохицуулалтын асуудал" илтгэл.УБ.2022
- Удвал Б., Хоролгарав Д. Горхи-Тэрэлжийн БЦГ-ын ойн дагалт баялаг ашиглалт. "Тусгай хамгаалалттай газар нутаг дахь ойн дагалт баялгийн ашиглалт" эрдэм шинжилгээний өгүүлэл УБ.2015
- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны харьяа "Ойн судалгаа хөгжлийн төв" төрийн өмчит үйлдвэрийн газраас гаргасан тоон үзүүлэлт